

Samarbetskyrkor: potential och hinder

Leif Nordenstorm

Direktor för Stiftelsen Fjellstedtska skolan, Uppsala, TD, FK

leif.nordenstorm@fjellstedtska.se

Abstract: Cooperation churches (*samarbetskyrkor*) have since 1966 been organized in cooperation between Church of Sweden and the Swedish Evangelical Mission (Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, EFS), which is an independent movement working for renewal within Church of Sweden. These cooperation churches have the advantage of a combination of the evangelical spirituality and the volunteer tradition of EFS and the strong feeling of affinity between Church of Sweden and the general public.

The article is discussing the book by Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, en fråga om ecklesiologiskt kapital* (The cooperation church, a question about ecclesiological capital), which was written based on a questionnaire, but also supplements the results presented in the book with the result of an interview survey, based on unstructured open-ended questions.

One conclusion of Rosenius is that the cooperation churches often work well but there can be problems. It has become evident that when a new vicar has begun to serve in a congregation, problems can arise if the new vicar is not familiar with the spirituality of EFS and because different ecclesiologies can be in conflict with each other. Another problem is that many congregations have become more like event organisers, than fellowships around Christ. In this regard, EFS adhere to the ideal of a fellowship around Christ, in which personal conversion is important. Another problem is differences about current language usage. For example, “congregation” and “mission” can have different meanings in different traditions. The article also compares the situation in the cooperation churches in Sweden with the different traditions in Church of England. The article ends with some ideas how to avoid misunderstandings and how to strengthen the cooperation in the future.

Keywords: Cooperation churches, Swedish church order, Church of Sweden, Swedish Evangelical Mission, EFS, ecclesiology

Inledning

Samarbetskyrkor är en samverkansform mellan församlingar¹ inom Svenska kyrkan (SvK) och missionsföreningar² inom Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS eller ”stiftelsen”³) som innebär att en kyrka och dess verksamhet drivs i samarbete mellan en församling och en missionsförening. Den första samarbetskyrkan var Sättrakyrkan som 1966–2012 drevs i samarbete mellan Skärholmens församling och en lokal

EFS-förening. 2019 fanns 40 aktiva samarbetskyrkor i de flesta av Svenska kyrkans stift. Bakgrunden till öppnandet av samarbetskyrkor var urbaniseringen som innebar att många EFS:are flyttade från landsbygden och mindre orter, där EFS var väl representerat och hade många missionshus, till tätorter där rörelsen inte hade samma förankring. Samtidigt uppstod behov av distriktskyrkor i nya stadsdelar. På många håll kom EFS och den lokala svenskkyrkliga församlingen

överens om att tillsammans bygga en distriktskyrka. Organisationen för en sådan kan se olika ut. Vanligtvis ägs kyrkobyggnaden av EFS-föreningen. Den hyrs av den lokala församlingen, som också betalar EFS-föreningen för att driva verksamhet i kyrkan. Personalen i kyrkan kan vara anställd antingen av EFS eller av församlingen. Man räknar också med en stor insats av ideellt arbete, som utförs både av EFS:are och av personer som definierar sig som i första hand svenskkyrkliga. En samarbetskommitté eller ett samarbetsråd fungerar som en plats där samarbetet avhandlas.

EFS har sedan grundandet 1856 hela tiden varit en inomkyrklig rörelse, som dock har anpassat verksamheten på olika platser efter lokala förhållanden. Det innebär att de lokala missionsföreningarnas relation till den lokala svenskkyrkliga församlingen har skiljt sig åt. Förutom samarbetskyrkor finns dessutom samverkanskyrkor, där den svenskkyrkliga församlingen äger fastigheten och driver verksamheten och där en lokal EFS-förening svarar för viss verksamhet, oftast genom frivilliga insatser. Det finns också EFS-kyrkor, bönhus och missionshus, där en lokal missionsförening helt och hållet ansvarar för verksamheten.

Det ena syftet med den här artikeln är att diskutera och komplettera Marie Rosenius bok *Samarbetskyrkan. En fråga om ekklesiologiskt kapital*.⁴ Verket har som syfte att ”ge en bild av inomkyrkliga förhållanden och avtal mellan EFS och Svenska kyrkan gällande samarbetskyrkor, samt en fördjupad förståelse för hinder och möjligheter för samarbetskyrkorna att fungera”. Studien utfördes på uppdrag av Avdelningen för kyrkoliv vid Kyrkokansliet i Uppsala.

Boken är såvitt känt det enda monografi som primärt är inriktad på forsk-

ning kring samarbetskyrkor. Lennart Edquist har dock presenterat en del intressant material i artikeln ”Relationen EFS-Svenska kyrkan. Samarbetsrådets verksamhet – Utvecklingen av samarbetskyrkor.”⁵

Det andra syftet är att jämföra bokens slutsatser med resultatet av intervjuer med tretton personer som är eller har varit engagerade i olika samarbetskyrkor i egenskap av kyrkoherde, samarbetskyrkokopräst eller aktiv lekman. Intervjuerna har i vissa fall genomförts muntligt, i andra fall skriftligt. I vissa fall har de muntliga intervjuerna senare kompletterats genom skriftliga frågor. Detta material kallas nedan ”intervjuundersökningen”. Urvalet av de intervjuade personerna har inte skett med syfte att de intervjuade skall utgöra ett representativt urval. I vissa fall har personer som i olika sammanhang gett uttryck för synpunkter om samarbetskyrkor kontaktats för intervju. Författaren till denna artikel har för övrigt erfarenhet av olika roller i flera olika samarbetskyrkor – kyrkoherde i församling med samarbetskyrka, tjänst som präst i samverkanskyrka och styrelsemedlem i missionsförening i samarbetskyrka. Författarens egna erfarenheter har inte presenterats som intervju svar, men de har givetvis påverkat vilka frågor som ställdes i intervjuundersökningen.

Intervjuer i vetenskaplig forskning kan ibland delas in i tre typer: högstrukturerade med fasta frågor, halvstrukturerade med en blandning av strukturerade och ostrukturerade frågor och ostrukturerade med öppna frågor och en villighet att låta intervjun närmast övergå i ett samtal. Den ostrukturerade intervjun ger möjlighet att bland annat ställa öppna följdfrågor, när den intervjuade tystnar på ett sätt som antyder att det finns mer att säga om saken.⁶ Många av intervjupersonernas

uttalanden redovisas som direkta citat, vilken underlättar för läsaren att sätta sig in i intervjupersonernas tankevärld.⁷ Termen ”triangulering” går tillbaka på navigation och lantmäteri där ”triangulering” respektive ”triangelmätning” används för att på ett säkert sätt fastställa en punkts läge. Termen ”triangulering” används även i överförd bemärkelse i humanvetenskaper för olika typer av metoder som förstärker våra möjligheter att se samma sak ur olika perspektiv. Användningen av ostrukturerade intervjuer med frågor som övergår till samtal som komplettering till Rosenius skriftliga enkätundersökning är en typ av ”metodologisk triangulering”, vilket innebär att samma problem studeras med skilda metoder.⁸

Medan Rosenius undersökning genomförts skriftligt på ett strukturerat sätt med fasta frågor, har intervjuundersökningen alltså genomförts ostrukturerat. De intervjuade har fått olika frågor som grundas på synpunkter de har delat med sig av i olika sammanhang. Intervjun har i många fall utvecklats till ett samtal. Medan Rosenius i sin undersökning i många fall har redovisat kvantifierbara svar på olika frågor, har intervjuundersökningen inte syftat till kvantifierbara svar, utan snarare till att låta de ostrukturerade samtalen belysa förhållanden som enligt den intervjuades egen erfarenhet har underlättat eller försvårat samarbetet. (Det förhållandevis låga antalet intervjuade i intervjuundersökningen – tretton personer – utgör inget problem eftersom intervjuundersökningen inte syftar att ge kvantifierbara svar.)

Intervjuundersökningen genomfördes delvis före och delvis efter det att Rosenius bok publicerats. Syftet har inte varit vare sig att kritisera eller att verifiera Rosenius resultat, utan att komplettera

detta. Undersökningarna har utgått från liknande frågor om potential och hinder för samsarbetskyrkor. Eftersom olika metoder har använts har också resultaten blivit något olika.

I avsnittet *Det föreliggande arbetet ”Samarbetskyrkan, en fråga om ecklesiologiskt kapital”* kommer Rosenius metod, arbete och resultat att beskrivas. I avsnittet *Analys* förs en diskussion om vissa av Rosenius slutsatser, med hjälp av material från intervjuundersökningen. Avsnittet *En jämförelse med Engelska kyrkan* pekar på vissa likheter och skillnader mellan Engelska kyrkan och Svenska kyrkan. I *Vägar framåt* förs en diskussion om hinder och möjligheter i framtidens samverkan mellan Svenska kyrkan och EFS.

Det föreliggande arbetet ”Samarbetskyrkan, en fråga om ecklesiologiskt kapital”

Ett grundläggande begrepp i boken är ’ecklesiologi’, kyrkosyn. Explicita, uttalade, ecklesiologier kan studeras i dokument som till exempel församlingsinstruktioner, målskrivningar och samsarbetsavtal. Implicita, underliggande, ecklesiologier kan vara omedvetna, men påverkar människor och praxis.

Analysmaterialet består av enkätsvar, litteratur, protokoll, minnesanteckningar, verksamhetsplaner, verksamhetsberättelser och avtal med mera. Enkäter har skickats till kyrkoherdar, församlingsherdar, präster i samsarbetskyrkor, ordföranden i EFS-föreningar och till personer som tidigare haft sådana uppdrag i samsarbetskyrkor som lagts ned. Sammanlagt 39 samsarbetskyrkor har på detta sätt analyserats.⁹

Församlingars hemsidor är ett intressant studieobjekt för den som studerar ecklesiologi. Det gemensamma varumärket ’Svenska kyrkan’ dominerar hemsidorna

för församlingarna i denna undersökning. Hemsidorna blir på så sätt blir mycket konformistiska. Däremot tonas stiftstillhörigheten ner. Likaledes tonas distriktsindelningen ner till förmån för en funktionsindelning, vilket leder till att samlarbetskyrkorna blir förhållandevis osynliga.¹⁰

Församlingsinstruktioner säger en hel del om den spiritualitet som finns i församlingen. Vissa församlingsinstruktioner harmoniserar väl med kyrkoordningen och med dokumentet *EFS riktlinjer*¹¹, ett dokument som tagits fram av organisationen på riksplanet. I kyrkoordningen (KO) lyfts en mångfald av syften för kyrkans verksamhet fram: tron på Kristus, den kristna gemenskapen, Guds rikets utbredande och skapelsens återupprättande.¹² I EFS riktlinjer lyfts troendegemenskapen, bibeln, Kristus och uppdraget att evangelisera fram. Andra församlingsinstruktioner kontrasterar mot både KO och EFS riktlinjer genom ett mer ensidigt skapelseorienterat kyrkotänkande. Det har också visat sig att kyrkosynen i församlingsinstruktionerna kan förändras kraftigt vid kyrkoherdeskifte, vilket också påverkar samarbetet i samlarbetskyrkan. Enskilda kyrkoherdar har dock ett stort inflytande för hur kyrkans uppdrag skall tolkas lokalt. Den lokala ecklesiologin, som i vissa fall är den lokale kyrkoherdens kyrkotänkande, kan i vissa fall skilja sig betydligt från kyrkoordningens, vilket försvårar det samarbetet i samlarbetskyrkan.¹³ Ecklesiologin påverkar också hur samlarbetsavtal och andra avtal skrivs. I vissa fall är det uppenbart att båda parterna tillsammans är ”kyrkan”. I andra är ett ”vi och dom”-tänkande mer tydligt.¹⁴ Kyrkoherdens inställning till samlarbetskyrkan har en än större betydelse nu än tidigare, eftersom kyrkoherdarna i många fall blivit mäktiga ”chefer” i storpastorat,

och stiften har förlorat inflytande över församlingarna sedan relationsförändringen år 2000.¹⁵

I enkätundersökningen framhåller en majoritet av såväl präster som kyrkoherdar att det ideella engagemanget är en av de största tillgångarna i samlarbetskyrkorna. Företrädare för EFS vittnar om att det inte alltid är enkelt för ideella, även kallade ”den tredje kraften” att få utrymme i ”de anställdas och förtroendevaldas kyrka”.¹⁶

Förhållandet mellan funktion och relation får ett eget avsnitt i boken. Författaren konstaterar att samlarbetskyrkornas roll i många fall har försvårats när storpastorat införts. Samarbetskyrkan har blivit mer av en ”udda fågel” i pastoratet, där många förtroendevalda och anställda inte känner till varför samlarbetskyrkan har en särställning. Distriktskyrkan som gemenskap försvagas till förmån för en pastoratsgemenskap, vilket lätt kan leda till att de ideella faller utanför. När personalen roterar mellan de olika kyrkorna uppkommer tanken att församlingen är en organisation som skall erbjuda religiös service, samtidigt som tanken på en kristen gemenskap försvagas.¹⁷ Kyrkan framstår mer som en ”funktionell verksamhetsapparat” än som en ”mellanmänsklig Kristusgemenskap.”¹⁸

Författaren redogör vidare för vissa begrepp som är problematiska. Det ofta använda ordet ”lekmän” leder ibland tankarna till mindre kunniga amatörer, som dessutom inte kan vara kvinnor. Kanske ordet skulle kunna ersättas av ”gudsfolket”. Det allt oftare använda ordet ”chef” i stället för ”kyrkoherde” antyder att kyrkan är en bland många samhälleliga organisationer. Att ”pastoratet” definitionsmässigt har en relation till en herde och en hjord uppmärksammas alltmer sällan.¹⁹

Graden av förtroende eller misstro påverkar givetvis samarbetet i samlarbetskyrkan. Idealet är att olikheterna skall få vara en tillgång för församlingen. Samtal om teologi och ecklesiologi kan skapa förståelse för att sanningen är mångfacetterad. Om det är brist på sådana samtal finns risken att någon t.ex. blir kyrkopolitiskt engagerad för att få möjligheten att motarbeta kyrkoherden, eller att kyrkoherden talar nedsättande om samlarbetskyrkan i ett beslutande organ, vilket i ett fall noterats i ett protokoll. Samarbetskyrkoprästen är en nyckelperson i strävan att fördjupa förståelsen mellan kyrkan och EFS. Enkla symbolhandlingar har också en stor betydelse, till exempel att kyrkoherden någon gång besöker samlarbetskyrkan, att en del av biskopsvisitationen sker där och att det finns former för förnyelse av och bekräftelse av det ömsesidiga samarbetet, vilket sällan verkar vara fallet. Det kan också finnas detaljer som påminner om skillnaden i synsätt, till exempel Svenska kyrkans slutna datasystem som bara anställda har tillgång till.²⁰ EFS beskrivs ibland som en "lekmanarörelse" och ibland som en "missionsrörelse". Vad man än väljer att beskriva EFS som så är organisationen en påminnelse om att gudsfolket är tänkt att vara en gemenskap i Kristus och inte tre divergerande lag (anställda, förtroendevalda och övriga ideella).²¹

Bland förtroendevalda och personal verkar det finnas en stor okunskap om vad EFS är och står för.²²

På en av de frågor som ställdes i undersökningen frågades det om vad som var mest kännetecknande för den lokala samlarbetskyrkan: bibelundervisning/förkun- nelse eller diakoni. Svaren gick isär. Vissa personer menade att båda är nödvändiga, men det finns i vissa församlingar en tendens att tala tyst om mission för att und-

vika motsättningar i vad mission innebär. Undervisning i kristen tro är dock nödvändig för att församlingens medlemmar skall bemyndigas i att vara representanter för kyrkan och kristen tro.²³

Författarens slutsats är att samlarbetskyrkan har ett "ecklesiologiskt kapital": unika erfarenheter som skulle kunna vara till nytta för Svenska kyrkan i dess helhet, och som kyrkan därför bör ta vara på. Samarbetskyrkan odlar en lokal gemenskap med personlig karaktär, man har ett andligt kapital med bibelundervisning, bön och förkun- nelse, man har en tradition som håller samman det lutherska folkkyrkliga, det allmänkyrkliga, det lutherskt lågkyrkliga och det väckelsekristna arvet. Man har ett lekfolkskapital med en levande gudsfolkstanke och ett bildningskapital som gäller kunskap i kristen tro. Det finns dock en risk att samlarbetskyrkan präglas av en viss slutenhet och brist på kommunikation. En bidragande orsak till detta är att språkliga uttryck används på olika sätt inom EFS och Svenska kyrkan. Uttryck som uppfattas som "frikyrkliga" används inom EFS och förstås inte alltid av representanter för Svenska kyrkan.²⁴

Som nämns ovan är ett hinder för samarbetet de senaste årens utveckling mot försvagade stift och kyrkoherdar med större makt, vilket kan leda till snabba svängningar i relationen mellan församlingen och samlarbetskyrkan. Ett annat hinder är det stora spannet i synen på vad mission innebär. De viktigaste slutsatserna av undersökningen är att det är viktigt att föra teologiska samtal om organisation och verksamhet i förhållande till kyrkotänkandet (ecklesiologi) och inte bara fokusera på praktiska frågor. Om förut- sättningar ges kan samlarbetskyrkan fungera som ett ecklesiologiskt kapital.²⁵

Undersökningen drar också slutsatser

om vad det är för faktorer som får en samarbetskyrka att fungera bra. En av dessa är ett jämbördigt förhållande mellan anställda och ideella, där varken anställda eller ideella tar över. Både samarbetsprästens och kyrkoherdens inställning till samarbetet är också viktiga för en väl fungerande samarbetskyrka.²⁶

Analys

Boken *Samarbetskyrkan. En fråga om ecklesiologiskt kapital* lyfter fram ett flertal faktorer som är viktiga för att förstå varför vissa samarbetskyrkor som fungerar bra och varför andra inte gör det.

Ett viktigt resultat av undersökningen är att kyrkoherden och dennes spiritualitet är viktiga för att samarbetet skall fungera. Kyrkoherdebyten kan ibland leda till en förändrad spiritualitet i församlingen och en ny församlingsinstruktion som leder till en klyfta mellan församlingen och EFS-föreningen. Här skulle man kunna lägga till att situationen blir extra komplicerad om de anställda – eller vissa anställda – i samarbetskyrkan anställs av församlingen och representerar en annan spiritualitet än missionsföreningen.

Intervjuundersökningen bekräftar Rosenius resultat att kyrkoherdebyten är en kritisk tidpunkt för samarbetet i samarbetskyrkan. Det gäller t.ex. om den nye kyrkoherden inte är tillräckligt medveten om att en kyrkoherde inte är chef på samma sätt som en chef i en sekulär organisation, och som inte är medveten om att ”alla i församlingen” tillsammans har ”ansvaret för att församlingens grundläggande uppgift blir utförd.”²⁷ Även i församlingar, där det inte finns några spänningar mellan spiritualiteten i församlingen och i EFS-föreningen, kan det finnas en oförståelse för att EFS fungerar som en lekmanarörelse och vad det innebär i längden. En arbetsgivare äger sina

anställdas arbetstid och en chef har rätt att leda och fördela arbetet. En kyrkoherde är dock inte bara en chef utan även en herde för hjorden, som även innehåller ideella som gärna vill göra en uppgift, men som inte kan styras på samma sätt som anställda:

Det gick tidigare väldigt bra att samarbeta med kyrkoherdarna, men den senaste ville ha kontroll över allt som arrangerades i [X-kyrkan]. Det går inte att tänka så när man samarbetar med en missionsförening. Om någon vill evangelisera en fredagskväll så gör han det utan att fråga kyrkoherden.

En av Rosenius informanter har framhållit att ”det lite frikyrkliga språket/uttrycket” bör översättas.²⁸ Ofta har samarbetskyrkor och andra distriktskyrkor likartade problem och utmaningar. Dessa beskrivs dock på olika sätt, varför inte alla är medvetna om likheterna. Det ”frikyrkliga” språket försvårar i vissa fall kommunikationen. (Det s.k. frikyrkliga språket behöver inte ha ett frikyrkligt ursprung. Många gånger rör det sig om ord som har ett brett betydelseregister, och som används i olika betydelser i olika sammanhang.) Ett exempel på detta är ordet ”församlingen”. När EFS:are använder ordet kan det i vissa fall användas om den gudstjänstfirande församlingen, alltså de människor som församlas till gudstjänst. När representanter för Svenska kyrkan använder ordet kan det ibland ha samma betydelse, men det kan också användas som en beteckning för de förtroendevalda eller för de anställda. Den betydelseglidningen påskyndas av församlingsammanslagningar, som medfört att vissa församlingar omfattar många kyrkor och ett stort antal anställda.

I Nationalencyklopedins ordbok hittar vi två betydelser och en nyans av ordet

”församling”. Nedan återges dessa i förkortat skick:

- 1 grupp människor som kommit samman i bestämt syfte
 - 2 grundläggande organisatorisk enhet i kyrkligt samfund på basnivå
- BET.NYANS: om (del av) medlemmarna inom denna, särsk. om samtliga gudstjänstbesökare vid ett tillfälle²⁹

Vi behöver en medvetenhet om att ’församling’ används med flera olika betydelser, och att församlingssammanslagningar har gjort ordet än mer svårhanterat.

Ett annat exempel är ordet ”mission” som i vissa fall används av representanter för Svenska kyrkan som om det betyder ”internationellt bistånd” samtidigt som EFS:are använder ordet för att beteckna ett arbete för att nå ut till människor så att de avgör sig för att vara kristna. I detta fall har användningen av ordet ”mission” förändrats i Svenska kyrkan, medan EFS håller fast vid en äldre användning av ordet. Betydelseglidningar av detta slag försvårar i många fall kommunikationen.

Själva existensen av en inomkyrklig rörelse antyder för övrigt att det finns brister i Svenska kyrkan och att EFS har svaret på frågan om vad som behöver göras för att avhjälpa dessa. Vilka dessa brister är konstateras i dokumentet *EFS riktlinjer*, där det bland annat sägs att EFS vill uppmuntra och stödja personlig kristen tro och inspirera till andligt samtal och bibelbruk. Att ”uppmuntra och stödja personlig kristen tro” kan uppfattas som ett självklart mål, men när man börjar försöka definiera vad personlig kristen tro är är det inte lika lätt att komma till konsensus. Om församlingen och EFS-föreningen har någorlunda samsyn om vad ”personlig kristen tro” är kan

arbetet att uppmuntra och stödja kristen tro många gånger fungera bra. Det finns t.ex. exempel på att en lokal EFS-förening har börjat anordna Alpha-kurser, ett slags introduktionskurs i kristen tro, och att denna form för undervisning övertagits av den lokala församlingen. Det finns dock också exempel på hur ibland enskilda medlemmar i EFS-föreningar på ett onyanserat sätt definierar vad personlig kristen tro är och därefter inte uppmunttrar eller stödjer andra i att hitta den ”personliga kristna tron”, utan förutsätter att den enda form av kristen tro som är acceptabel är den som omfattas av den egna kretsen. I vissa fall är det inte bara enskilda personer som står för den uppfattningen, utan flera personer med ledande positioner i föreningen, vilket leder till en exklusiv kultur. En intervjuad berättar:

Jag ser att EFS förvaltar skatter, fromhet, engagemang och en vilja att gå ut, men de är exklusiva. Det känns när man möts. De behöver inte veta något mer. De har det redan.

Några intervjuade har också berättat att vissa grupper inom EFS har blivit mer ’evangelikala’ under de senaste årtiondena. Evangelikalism kan definieras som en protestantisk riktning som kännetecknas av ”tron på bibelns primat, vikten av personlig omvändelse, och av doktrinen om rättfärdiggörelsen genom tron”.³⁰ Den definitionen står dock nära EFS huvudfåra. När man talar om ’evangelikalism’ inom EFS menar man ofta en rörelse som dessutom kännetecknas av en motreaktion mot historisk-kritisk bibelforskning och med rötter i karismatiska sammanhang. Den har ibland lett till en förändrad teologi och till att en förnyad sångskatt, med rötter främst i den karis-

matiska rörelsen. Evangelikalismen har spritt sig inom EFS, vilket på vissa platser har lett till ökade klyftor mellan vissa lokala EFS-föreningar och svenskkyrklighetens huvudfåra. De karismatiska sångerna leder för övrigt också till diskussioner inom EFS. Somliga menar att ny musik och nya sånger är näst intill nödvändiga, medan andra – såväl äldre som yngre – har uttryckt främlingskap inför dessa nyare sånger. Ett exempel på en kommentar från intervjuundersökningen följer. Det bör nämnas att den person som citeras är i trettioårsåldern:

Vi hade åkt till [namn på ett arrangemang]. Hela tiden sjöngs sånger ur något lovsångsmaterial. Vi kunde inte en enda av dem. Psalmbocken användes inte och inte heller några klassiska EFS-sånger. Det var inte roligt.

Sånger och musik är givetvis en smaksak. Olika människor tycker om olika typer av sång och musik. En gudstjänstfirande gemenskap som förmår att använda olika typer av sång och musik har större möjligheter att locka till sig fler grupper människor. Detta gäller framför allt på landsbygden och på mindre orter. I storstäder där det finns många olika kyrkor kan det finnas argument att satsa mer på ett slags sång och musik, men å andra sidan är risken då att en samlingskyrka helt förlorar den lokala förankringen och enbart blir en kyrka dit folk pendlar för att möta en viss typ av spiritualitet, sång och musik.

Samtidigt som vissa svenskkyrkliga ser det som ett problem att vissa grupper inom EFS står för en pietistisk eller evangelikal kristendom, som i vissa fall exkluderar personer som står för andra uppfattningar, så upplever vissa EFS:are det som ett problem att grupper inom Svenska kyrkan har dragit i väg allt längre i en

liberal riktning. Exempel på detta är att kyrkoherden bor ihop utan att vara gift, att HBTQ-frågor ofta uppmärksammas i församlingens arbete samtidigt som andra centrala kristna frågor inte uppmärksammas alls o.s.v. Avsaknaden av dialog om dylika frågor medför en ökad risk för att man börjar samtala om varandra i stället för med varandra. Detta skall dock inte uppfattas som att det saknas dialog i alla samlingskyrkor. Tvärtom verkar det som om dialog pågår på många platser där samarbetet fungerar väl.

Rosenius uppmärksammar om behovet av former för förnyelse av och bekräftelse av det ömsesidiga samarbetet. Sådan bekräftelse behöver inte vara några större evenemang, men vissa intervjuade har pekat på att det på vissa orter från EFS-föreningens sida saknades vilja att någon gång göra något tillsammans, till exempel genom att ordna en gemensam gudstjänst:

Kyrkorådet upplevde att EFS:arna bara var intresserade av församlingens pengar, men inte av någon gemenskap. Vi försökte ordna en gemensam gudstjänst vid ett tillfälle, men EFS:arna gick hellre till en annan EFS-kyrka.

Andra gånger när försök görs att manifesteras gemenskapen, saknas viljan att lära av varandra:

Vi har försökt fira någon gudstjänst tillsammans, en påsk... eller julnattsmässa, men några EFS:are klagade och tyckte att det var alldeles för liturgiskt.

I relationen mellan Svenska kyrkan och EFS får i vissa fall gudstjänsterna dubbla roller. De blir en plats där man hämtar och delar erfarenheter och låter sig inspireras av varandras traditioner. Men i vissa fall blir gudstjänsterna den plats där kompromisslösheten framgår klarast. En

representant för Svenska kyrkan uttryckte att kyrkan har mycket att lära av EFS syn på lekmanengagemang och menar att då borde EFS bejaka att man har mycket att lära av kyrkan när det gäller gudstjänstliv:

Det skulle ändras här och där i gudstjänstordningarna, markeringar som gjordes av den gode [N.N.] att vi minsann skall vara några andra än Svenska kyrkan i vårt gudstjänstliv. Om man är en inomkyrklig rörelse, varför gör man då inte högmässan som den är, och driver EFS som lekmanrörelse, med lekmanom-sorg och allt vad det är.

En viktig funktion som kyrkohandboken och psalmboken har är just att skapa samhörighet, samtidigt som det finns ett svängrum för variationer. Viljan att hålla sig inom kyrkohandbokens och psalmbokens ramar finns dock inte alltid. Om gudstjänster anordnas enligt *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* och om psalmerna som används i en samarbetskyrka vanligtvis hämtas från *Den svenska psalmboken* är detta en tydlig markör på samhörigheten mellan EFS och Svenska kyrkan. Om avvikelserna blir många eller om psalmerna i extrema fall helt och hålles byts ut mot sånger ur evangelikal tradition är detta en markör på distansen mellan EFS och Svenska kyrkan. Ett gott samarbete i samarbetskyrkan skulle utan tvekan gynnas av en balans där det finns utrymme både för att använda det gemensamma andliga arvet och för att det finns olika spirituella traditioner i Svenska kyrkan.

Ekonomi är en fråga som kan skapa spänningar i samarbetet mellan EFS och Svenska kyrkan. På 1960–90-talet när många samarbetskyrkor öppnades hade många församlingar en god och växande ekonomi, varför det var möjligt att bygga

nya kyrkor. Under de senaste årtiondena har många församlingar fått en krympande ekonomi. När besparingar diskuteras har i många fall samarbetskyrkorna ifrågasatts av förtroendevalda som velat prioritera församlingens ”egna” kyrkor. Slopade eller sänkta verksamhetsbidrag, eller långa perioder av osäkerhet i samband med utarbetandet av nya avtal skapar bland EFS-arna osäkerhet över hur långsiktiga samarbetsavtalen egentligen är. En fråga som har fått olika lösningar på olika platser är frågan om samarbetskyrkan skall ha samma ekonomiska förutsättningar som de andra kyrkorna i pastoratet. Detta kan på vissa platser innebära att samarbetskyrkan får en ersättning som motsvarar kostnaden för andra liknande kyrkor vad gäller personal och lokaler, men med lokal frihet att utforma arbetet på ett annat sätt. På andra platser har man hittat andra lösningar. En symbolisk viktig fråga är på vilket sätt samarbetskyrkan och dess arbete syns i församlingens verksamhetsberättelse och i annan dokumentation från församlingen. Om den syns på samma sätt som andra kyrkor skapar det en känsla av samhörighet. Det förekommer dock att samarbetskyrkan enbart nämns som en bidragsmottagare. Detta kan i sin tur skapa en känsla av avstånd.

En samarbetskyrka förutsätts ”begränsa” sin verksamhet till ett mer avgränsat geografiskt område, vilket inte hindrar att i vissa fall en majoritet av den gudstjänstfirande församlingen kommer från andra områden. Även barn- och ungdomsarbete kan i vissa fall locka deltagare från andra församlingar eller distrikt. Detta behöver inte innebära något bekymmer för relationen, men kan i vissa fall göra det. En fristående missionsförening med egna lokaler utan samarbetsavtal kan, även den, uppfattas som konkurrens till

Svenska kyrkans verksamhet, men behöver inte göra det.

En jämförelse med Engelska kyrkan

I detta sammanhang kan en jämförelse med Engelska kyrkan, Church of England, göras. Det är mycket tydligt att tre olika spirituella riktningar finns i Engelska kyrkan: högkyrklighet (anglo-katolicism), lågkyrklighet (evangelisk anglikanism) och bredkyrklighet (liberal kristendom). Det finns också olika typer av var och en av spiritualiteterna. Inom lågkyrkligheten finns t.ex. församlingar som betonar det protestantiska draget i kontrast till det romersk-katolska, och andra församlingar som mer betonar sin tillhörighet i den karismatiska rörelsen.

Vanligtvis är det tydligt utsagt vilken typ av spiritualitet som bär varje församling. Uppgifter om detta finns ofta på församlingens hemsida. Förhållandet att flera typer av spiritualitet lever sida vid sida i Engelska kyrkan beskrivs ibland med orden 'churchmanship', 'churchpersonship' eller 'tradition', på svenska lämpligast med 'tradition'.³¹ Det finns givetvis också gemensamma drag som förenar de olika traditionerna och det finns också anglikanska kristna som inte är bekväma att räknas in i någon annan tradition än den anglikanska.

I Engelska kyrkan används såväl *Book of Common Prayer*, en revision av en kyrkohandbok från 1549, som *Common Worship* från 2000. I princip skall någon av dessa böcker användas vid offentliga gudstjänster, oberoende av vilken tradition församlingen hör till. Avsteg från detta förekommer dock, bland annat i anglo-katolska och karismatiska kretsar.

Någon allmänt använd psalmbok finns inte. Varje församling bestämmer själv vilken psalm- eller sångbok som man använder. Det förekommer att församlingar i samma pastorat använder olika psalm-

böcker.

Förhållandet att olika traditioner lever sida vid sida beskrivs på olika sätt av anglikanska kristna. Många gånger beskrivs det som en rikedom, men det förekommer också att enskilda kristna är hårda i sin kritik av andra traditioner. Boken *Celebrating The Anglican Way*, som är en introduktion till anglikanska kyrkan främst för lekmän tar upp frågan om de kristnas, inklusive anglikanernas, splittning redan i förordet och slår fast att kristna med bibehållen integritet kan ha olika åsikter om olika frågor. Ett sätt att nalkas motsättningarna är att ställa öppna frågor och att undvika att ducka för hård debatt eller att för snabbt hoppa in i lätta lösningar på svåra problem.³² Detta är ett exempel på att man i England, på ett annat sätt än i Sverige, talar mycket öppet om de olika traditionerna och om vilken tradition en församling tillhör. En följd av detta är att sökande till prästtjänster är medvetna om sin egen och församlingens tradition och man därför undviker traditionskrockar, där en nyanställd präst är okänslig för den tradition som råder bland de kristna i församlingen.

Systemet med samarbetskyrkor – där en inomkyrklig organisation driver kyrkor på uppdrag av kyrkan – verkar vara unikt för Sverige, såvitt är känt för författaren till denna artikel. Det finns därför inte heller några direkta erfarenheter att hämta i andra länder och kyrkor, just när det gäller samarbetsformerna.

En mycket viktig erfarenhet som vi kan hämta både från Engelska kyrkan och från andra kyrkor är dock att det är vanligt förekommande i olika kyrkor i världen att flera former av spiritualitet lever sida vid sida i samma kyrka, och att detta på samma sätt som i Svenska kyrkan både är en tillgång och en utmaning.

Vägar framåt

Rosenius har redan konstaterat att en faktor som försvårar samarbetet i samarbetskyrkorna är den förskjutning av ecklesiologin som har skett i vissa församlingar. Dessa blir allt mindre gemenskaper och alltmer serviceorganisationer där anställda erbjuder allmänheten religiös service. Denna utveckling sker i strid mot kyrkoordningen som förutsätter att en församling är en gemenskap. Ett sätt att ta tag i problematiken är att återvända till centrala texter och använda dem i samtal och undervisning om ecklesiologi. Detta bör göras såväl inom Svenska kyrkan som inom EFS, samt i samarbetsituationer. Kyrkoordningen och EFS riktlinjer är exempel på sådana centrala texter. Rosenius hävdar, som tidigare nämnts, att okunskapen om EFS är stor bland många representanter för Svenska kyrkan. Till detta skulle man kunna lägga till att det finns kunskapsbrister om EFS, även bland rörelsens egna medlemmar, när det gäller kunskap om rörelsens historia, kallelse och identitet. Likaså finns det även kunskapsbrister både bland svenskkyrkliga och EFS:are när det gäller kunskap om Svenska kyrkan. Kyrkoordningen innehåller några s.k. inledningstexter som ger en teologisk bakgrund till kyrkoordningens avdelningar. Inledningstexten till andra avdelningen är mycket relevant för ett samtal om ecklesiologi, kyrkosyn:

Svenska kyrkan framträder lokalt som en församling. Denna är den primära enheten inom kyrkan. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Syftet är att människor ska komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupp-

rättas. (—) Delaktigheten i de döptas och troendes allmänna prästdöme förenar alla i församlingen, vigda och icke vigda. Alla har tillsammans ansvaret för att församlingens grundläggande uppgift blir utförd. Den demokratiska organisationen och kyrkans ämbete eller vigningstjänst har gemensamt ansvar för att bedriva en verksamhet i enlighet med Svenska kyrkans, tro bekännelse och lära.³³

Om denna text används som en grund för samtal ger detta möjlighet att ta upp många frågor där samarbetet mellan Svenska kyrkan och EFS i vissa fall har medfört kulturkrockar. Det gäller bland annat frågor om församlingen som en gemenskap, syftet att människor skall komma till tro, allas gemensamma ansvar och den demokratiska organisationens och ämbetsbärarnas särskilda ansvar. Kyrkoordningens inledningstexter kan också användas för att visa att den teologiska profilen som präglar många samarbetskyrkor inte är något som är främmande för Svenska kyrkan, utan tvärtom har djupa rötter i kyrkans historia. Den teologi som framställs i inledningstexterna har på så sätt bekräftats i modern tid.

Ett citat ur EFS framtidsutredning 1999, som citeras i EFS riktlinjer, uppvisar många likheter med ovanstående citat från kyrkoordningen:

EFS vill:

- uppmuntra och stödja personlig kristen tro
- inspirera till andligt samtal och bibelbruk
- skapa personligt engagemang för mission såväl globalt som lokalt
- betona hela gudsfolkets roll som bärare av kyrkans uppdrag
- erbjuda strukturer, mötesplatser och former för detta³⁴

Även denna beskrivning av vad EFS vill är en god grund för samtal och en bra sammanfattning av det ecklesiologiska kapital som Marie Rosenius pekar på i sin bok.

Lika viktigt som det är att undersöka vad som förenar EFS och Svenska kyrkan är det att undersöka vad som skiljer. Ett exempel är ordet ”personlig” som finns med två gånger i ovanstående citat ur EFS riktlinjer, men inte i citatet ur kyrkoordningen. En fråga som bör ställas är hur ordet ”personlig” uppfattas inom EFS. I Nationalencyklopedins ordbok hittar vi fyra betydelser. Nedan återges ordbokens definitioner i förkortat skick:

1 som har att göra med eller tillhör enskilda personer vars identitet kan vara bestämd el. obestämd; ofta i kontrast till grupptryck o.d.

2 som rör privata eller intima delar av ngn:s liv

3 som på ett självständigt sätt uttrycker det säregna i ngn:s personlighet

4 som uttrycker grammatisk person³⁵

Uttrycket ”personlig kristen tro” i texten från EFS framtidsutredning relaterar tydligast till den första definitionen ”som har att göra med eller tillhör enskilda personer vars identitet kan vara bestämd el. obestämd; ofta i kontrast till grupptryck o.d.”, men för att förstå den klangbotten ordet har inom EFS är det nödvändigt att se närmare på rörelsens historia. När EFS uppkom var dess uppgift att vara en gemenskap för dem som uppfattade sig vara levande kristna inom den existerande kyrkan. Samtidigt ville man stärka den lutherska identiteten gentemot separatiser och baptister.³⁶ Under lång tid hade det varit obligatoriskt för alla som var bosatta i Sverige (med få undantag) att bekänna den lutherska tron och att delta i kyrkans gudstjänstliv. EFS verkade för

att Sverige även fortsättningsvis skulle vara ett kristet land, men att det var den enskilde som skulle avgöra sig om han eller hon ville bekänna sig som kristen. Det räckte dock inte med att den enskilde definierade sig som kristen. Kravet var att den enskilde skulle använda ett språkbruk som markerade tillhörighet till den nyevangeliska rörelsen. Kolportörerna som spred EFS skrifter godtog inte det existerande fromhetslivet med husandakter i hemmet och kyrkobesök och nattvardsgång på söndagarna som ett kristet liv.³⁷

Med tanke på EFS uppkomst på 1800-talet och den miljö organisationen verkade i då, då det personliga valet att avgöra sig som kristen stod i kontrast mot statens krav på medborgarna att omfatta den lutherska tron, är begreppet ”personlig” en bra beskrivning på EFS mål på 1800-talet. Stiftelsen ville motverka att staten dikterade vilken tro medborgarna skulle ha.

En relevant fråga är dock vad det innebär att verka för en ”personlig kristen tro” på 2020-talet. När detta skrivs är den svenska staten sekulär och religionsfriheten har stärkts. EFS arbete för en ”personlig kristen tro” kan inte längre ha någon udd riktad mot statens religionstvång, eftersom något sådant inte längre finns. När EFS i sin framtidsutredning 1999 sade sig vilja uppmuntra och stödja en ”personlig kristen tro” fanns det två möjligheter att tolka uttrycket. ”Personlig kristen tro” kan sättas i motsatsställning till frånvaron av kristen tro, vilket skulle innebära att EFS syfte är mission bland icke-troende och/eller evangelisation bland nominella kristna, som i någon bemärkelse omfattar kristen tro och/eller är medlemmar i Svenska kyrkan, men som inte aktivt praktiserar den kristna tron. Den andra möjligheten är att

”personlig kristen tro” sattes i motsatsställning mot ”opersonlig kristen tro”, alltså former av kristen tro som av många EFS:are uppfattades som icke-personliga former av kristen tro. Vissa uttalanden i intervjuundersökningen tyder dock på att vissa enskilda EFS:are, och i några fall grupper av EFS:are, är avvisande till vissa andra typer av spiritualitet som förekommer i Svenska kyrkan.

I ordbokens definition av personlig (se ovan) nämns också att ”personlig” ofta står i kontrast till ”gruppsyck”. Gruppsyck är dock en företeelse som förekommer i alla rörelser, självfallet även inom EFS. I varje social gemenskap finns förväntningar om ett viss uppförande och vissa gemensamma erfarenheter. Inom EFS uttrycks dessa genom att medlemmarna förväntas beskriva och leva ut sin kristna tro på ett visst sätt. Ett visst mått av gruppsyck är dock nödvändigt för att en social gemenskap skall fungera och för att medlemmarna skall uppleva en gemenskap. Många av EFS medlemmar gör stora ideella insatser i organisationen. En faktor som inspirerar dem till detta är säkert i många fall att de har upplevt att den spiritualitet som präglar stiftelsen är meningsfull och har tillfört något till deras liv. En av de intervjuade uttrycker detta på följande sätt:

EFS har förvisso varit bra på ideellt arbete. Men det beror inte på att EFS:are satsat på att bli bra på ideellt arbete utan på att man har haft brinnande hjärtan, och en nöd för den värld som Jesus Kristus har gett sitt liv för att rädda undan dödens och djävulens makt. Många kyrkoförsamlingar känner sig bekvämare med att utforma samarbetsavtal kring frågor om idealitet än mission/evangelisation och många EFS:are låter sin självbild formas av det.

I längden håller alltså inte idealiteten om idealiteten löskopplas från spiritualiteten. Det är viljan att bedriva mission, evangelisation och diakoni som driver människor att vara ideella i kyrkan. Även andra faktorer spelar en roll, till exempel viljan att vårda en viss kyrkobyggnad eller sökande efter gemenskap. Det är en erfarenhet från vissa samarbetskyrkor, men också en erfarenhet som kan vara värdefull för Svenska kyrkan generellt.

Samtidigt har många lagt märke till att glädjen över den egna traditionen innebär att vissa inte kan bejaka att det också finns andra traditioner inom Svenska kyrkan som av de som står i dessa traditioner upplevs som djupt meningsfulla. Ett exempel är den skepsis mot liturgi som präglar vissa EFS:are, som beskriver liturgin som något ”dött” som står i skarp kontrast mot ”personlig kristen tro”. Följden blir att dessa EFS:are av andra upplevs som exklusiva som inte vill ”uppmuntra och stödja personlig kristen tro” utan snarare sprida en viss form av kristen tro och dess uttryckssätt. Arbetet för att sprida denna ”personliga” kristna tro, kan uppfattas som resultatet av ett gruppsyck inom organisationen, trots att just ”gruppsyck” är ju något som står i kontrast till ”personlig” enligt Nationalencyklopedins första definition av ordet ”personlig”.

En högkyrklig beskrivning av liturgin ger uttryck för en helt annan syn på liturgin:

Gudsfolket såsom gemenskap är Kristi kropp (Rom 12:4–5). Det är ett folk, som är fött av vatten och Ande (Joh 3:5). Det lever mitt i alla världsliga strukturer med en hemlighet, som ger ljus åt vardagen: Guds härlighet strålar fram i Kristi ansikte (2 Kor 4:6). I avlösningen, i lovsångerna, i det lästa och förkunnade ordet, i förbönen och bönerna,

i måltiden och i välsignelsen befinner sig denna gemenskap inför den uppståndne Herren.³⁸

En person som har vuxit upp i en högkyrklig församling eller en församling som befinner sig i Svenska kyrkans huvudfåra, där liturgin har en självklar roll i spiritualiteten känner sig inte igen i uttalanden om liturgi som något ”dött”.

Traditionellt sett finns det en skepsis mot liturgi inom EFS, men man kan ändå inte påstå att stiftelsen inom Svenska kyrkan utgör något slags motpol mot högkyrkligheten. Det finns också mycket som förenar, särskilt när det gäller synen på kyrkans väsen och enhet. EFS har historiskt sett gjort flera vägval som varit smärtsamma, men i det långa loppet viktiga. När Svenska Missionsförbundet lämnade sin relation till EFS och när det förekom strider om fria nattvardsgångar (utan prästs medverkan) har stiftelsens styrelse genomgående markerat rörelsens inomkyrkliga identitet. I strategidokumentet EFS riktlinjer finns hänvisningar till Svenska kyrkan eller mer allmänt ”kyrkan” på så gott som varje sida.³⁹

Det är definitivt inte alla EFS:are som står för en konfrontativ hållning mellan olika spiritualiteter inom Svenska kyrkan. Många gånger lever olika spiritualiteter sida vid sida och hämtar inspiration av varandra. Ett exempel är 1986 års psalmbok med 2002 års tillägg som hämtar sånger från olika traditioner. Ett annat exempel är fastan som länge kanske särskilt praktiserats i den högkyrkliga rörelsen, men som allt oftare nämns inom EFS. Den konfrontativa hållningen förekommer dock hos enskilda personer och i vissa grupper. Detta har bland annat uppmärksammats av dåvarande missionsföreståndaren Stefan Holmström som år 2012 skrev i sin blogg:

För EFS del handlar det förutom vanlig hederlig syskonkärlek till de andra särskilt om våra attityder till människor i Svenska kyrkan som inte har EFS-bakgrund. Ibland kan jag känna att det finns en obetänksamhet kring hur vi talar om ”dom” och ”deras” till exempel när det gäller ”död liturgi” eller ”otydlighet” vad gäller frälsning och omvändelse och kanske till och med en ovilja. Det kan visst skilja i betoning och erfarenhet här, och ibland måste vi förstås kunna tala teologi, men vi får se upp så att vår attityd inte speglar brist på respekt och inlevelse i den andres upplevelser och tradition.⁴⁰

Även när det gäller frågan om olika spiritualiteter finns det orsak till en fortsatt dialog mellan EFS och Svenska kyrkan och även inom respektive organisation. Det är inte bara inom EFS det finns personer som företräder en exklusiv syn på spiritualitet. Sådana finns även inom Svenska kyrkan.

Det finns också ytterligare en text som EFS och Svenska kyrkan behöver påminna sig om i det vardagliga arbetet. Det är ett citat ur avtalsöverenskommelsen från 1989/90 och 2009:

Svenska kyrkan och EFS förnyar ömsesidigt sin gemenskap i en och samma kyrka med full andlig enhet och solidaritet. Svenska kyrkan erkänner fullt ut det arbete som EFS bedriver som en del av kyrkans arbete. EFS å sin sida bekräftar sin samhörighet med Svenska kyrkan.⁴¹

Vad betyder det att Svenska kyrkan och EFS har full andlig enhet och solidaritet? På vilket sätt skall Svenska kyrkan erkänna EFS arbete som sitt eget och på vilket sätt skall stiftelsen bekräfta sin samhörighet med kyrkan. Är detta en beskrivning av engångshandlingar från 1989/90 och

2009? Eller är erkännandet och bekräftandet en beskrivning på en kontinuerlig process? Kan förhållandet mellan EFS och Svenska kyrkan liknas vid ett äktenskap som inte är klart när löftena är avgivna vid vigseln utan som behöver daglig äktenskapsvård för att fungera? För att upprätthålla en relation krävs det många samtal och en vilja att lyssna från båda parter.

När detta skrivs i april 2021 har en debattartikel just publicerats i Kyrkans tidning. En kyrkoherde varnar för att alltför mycket tid och kraft går åt till administration och utarbetandet av dokument, vilket tar tid från det riktiga församlingsarbetet.⁴² Även ideellt engagerade personer inom EFS och andra organisationer varnar i vissa fall att administration tar en stor del av ideellas tid. Ett fördjupat samtal om samarbetskyrkornas roll och om relationen EFS-Svenska kyrkan bör därför inte syfta till att skapa ytterligare dokument eller överenskommelser. Det handlar i stället om att ta fram de överenskommelser och dokument som redan finns och att återupptäcka värdet i dessa, gärna inom ramen för aktiviteter som ändå skulle äga rum.

Marie Rosenius uttryck ”ecklesiologiskt kapital” är medvetet ett ovanligt språkbruk. Hon jämför använder ordet ”kapital” för att beskriva hur EFS har en spiritualitet och praktiker som på lång sikt har ett värde för Svenska kyrkan. Hon delar upp det ecklesiologiska kapitalet på gemenskapskapital, andligt kapital, traditionskapital, lekfolkskapital och bildningskapital.⁴³ Till detta skulle man kunna lägga att EFS spiritualitet och praktiker på sikt också har ett stort ekonomiskt värde för Svenska kyrkan. Mycket tyder på att Svenska kyrkan på sikt kommer att se ett kraftigt inkomstbortfall. Det kommer knappast att drabba

EFS i samma utsträckning, eftersom EFS medlemmar har en tradition av givande, och dessutom en tradition av att lekmän bär en stor del av kyrkans arbete. När Svenska kyrkans församlingar i framtiden inte har möjlighet att anställa lika mycket personal, kommer behovet av ideella lekmannainsatser att bli än mer viktiga.

Avslutning

Marie Rosenius har i boken ”Samarbetskyrkan. En fråga om ecklesiologiskt kapital” presenterat en banbrytande forskning om samarbetskyrkorna, om svårigheter och hinder i arbetet och om att samarbetskyrkan som företeelse bär på en potential och på erfarenheter, som skulle kunna stärka hela kyrkan som kropp. Författaren anger att syftet med studien är att ”ge en bild av inomkyrkliga förhållanden och avtal mellan EFS och Svenska kyrkan gällande samarbetskyrkor, samt en fördjupad förståelse för hinder och möjligheter för samarbetskyrkorna att fungera.” Författaren uppmärksammar att en orsak till att samarbetet på vissa ställen kärvar är att församlingens kyrkosyn har förändrats, i strid mot gällande kyrkoordning. Det mest tydliga exemplet är att vissa församlingar har kommit att mer framstå som en ”funktionella verksamhetsapparater” än som en ”mellanmänniskliga Kristusgemenskaper.” De resultat som Rosenius har kommit fram till kan användas både för samtal om samarbetskyrkor, men också för samtal om Svenska kyrkans syn på sig själv.

Intervjuundersökningen har, mer tydligt än Rosenius, analyserat mötet med den pietistiska och den karismatiska spiritualiteten som svenskkyrkliga utan EFS-bakgrund möter i EFS. I stiftelsen finns många människor som ser ett stort värde i den pietistiska respektive den karismatiska spiritualiteten och som i

dessa rörelser har hämtat mycket av värde för den egna andliga utvecklingen. Detta leder i många fall till ett stort engagemang att dela med sig av sin egen erfarenhet till andra. I vissa fall leder detta också till ett oförstående för att andra kristna kan känna motsvarande entusiasm över andra spirituella traditioner, vilket leder till att svenskkyrkliga i vissa fall upplever att EFS:are uppvisar en exklusivitet och till att detta försvårar samarbetet.

Det är oklart om avsaknaden av dessa slutsatser i boken *Samarbetskyrkan, en fråga om ecklesiologiskt kapital* beror på ett medvetet val eller är en följd av den valda metoden: skriftliga enkäter.

När en person svarar på en skriftlig enkät har han eller hon större möjlighet att tänka sig för om vilka svar som lämnas. I spontana möten med människor och i muntliga intervjuer är det mer sannolikt att även en annan typ av reaktioner kommer med: spontana uttalanden som antyder en viss exklusivitet och möten med exklusivitet. I intervjuundersökningen har därför en del sådana uttalanden kommit med, vilka saknas i enkätundersökningen.

I beskrivningen av syftet med boken "Samarbetskyrkan, en fråga om ecklesiologiskt kapital" anges att studien skall ge

”en fördjupad förståelse för hinder och möjligheter för samarbetskyrkorna att fungera”.⁴⁴ Frågor om spiritualitet och om mötet mellan olika slags spiritualiteter och reaktionerna på detta är dock fåtaliga i enkätundersökningen, där dock frågor om kyrkosyn och gudstjänstsyn återfinns. Många andra viktiga frågor om förutsättningarna för samarbetskyrkor ställs dock. Det viktiga ecklesiologiska kapital som Rosenius beskriver i sin bok är alltför värdefullt för att få gå till spillo. Både EFS och Svenska kyrkan har mycket att tjäna på att samarbetet stärks. Om vi är medvetna om de områden där samarbetet skaver och om vi är beredda att ta tag i dessa finns det stora möjligheter att samarbetet kan gå vidare och stärkas. Några nya dokument behöver inte tas fram. Ett fördjupat studium och praktiserande av redan ingångna överenskommelser och gällande kyrkoordning kan bidra till en ökad förståelse för hur olika spiritualiteter förhåller sig till det gemensamma arvet. Det krävs dock en fingertoppskänsla för att balansera samarbetet så att det finns en tillåtande attityd till olikheter, en kultur där öppenhjärtiga samtal är välkomna och där gemenskapen och samhörigheten regelbundet manifesteras.

Noter

1. När ordet "församling" används i denna artikel, innebär det i flerförsamlingspastorat i vissa fall att pastoratet åsyftas.
2. 'EFS-förening' och 'missionsförening' används synonymt.
3. Uttrycket 'stiftelsen' används på vissa platser i denna artikel synonymt med 'EFS' för att åstadkomma variation i texten.
4. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, Acta Johannelundensia III (Uppsala: EFS budbäraren, 2020).
5. Lennart Edquist, "Relationen EFS-Svenska kyrkan. Samarbetsrådets verksamhet – Utvecklingen av samarbetskyrkor.", i *Och hela folket sade Amen, Perspektiv på gudstjänst och kyrka, Festskrift till ärkebiskop emeritus Gunnar Weman*, red. Leif Nordenstorm & Tiit Pädam (Skellefteå: Artos 2017), 51-80.
6. Tim Sensing, *Qualitative Research, A Multi-Methods Approach to Projects for Doctor of Ministry Theses* (Eugene, Oregon: Wiph and Stock Publishers, 2011), 107, 110.
7. Michael Quinn Patton, *Qualitative Research & Evaluation Methods*, 3rd Ed., (Thousand Oaks, CA: Sage, 2002), 503.

8. Tim Sensing, *Qualitative Research, A Multi-Methods Approach to Projects for Doctor of Ministry Theses*, 72-75.
9. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 23-26.
10. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital* (Uppsala: EFS budbäraren, 2020), 59-41.
11. "EFS riktlinjer," EFS, hämtad 2021-03-19, https://www.efs.nu/wp-content/uploads/2015/10/EFS-riktlinjer-2015_webb.pdf
12. Andra avdelningen, inledningstexten, KO.
13. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 52-73.
14. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 149.
15. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 83-87.
16. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 73-82.
17. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 87-100.
18. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 149.
19. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 101-105.
20. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 105-122.
21. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 152.
22. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 122-127.
23. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 128-137.
24. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 138-145.
25. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 147-153.
26. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 152-153.
27. Gunnar Edquist, Maria Lundqvist Norling, Anna Tronét & Migelle Wikström. *Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2018 med kommentarer och angränsande lagstiftning* (Stockholm: Verbum 2018), 49. (Andra avdelningen, inledningstexten, KO).
28. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 143.
29. *Nationalecyklopedins ordbok* (Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, 2000), 499.
30. James Rosenthal (Ed.), *The Essential Guide to The Anglican Communion* (Harrisburg PA: Morehouse Publishing 1998), 154.
31. "Churchmanship," Wikipedia, accessed August 16, 2021, <https://en.wikipedia.org/Churchmanship>
32. Ian Bunting (Ed), *Celebrating the Anglican Way*. (London: Hodder & Stoughton, 1996), 10.
33. Gunnar Edquist, Maria Lundqvist Norling, Anna Tronét & Migelle Wikström. *Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2018 med kommentarer och angränsande lagstiftning*, 49. (Andra avdelningen, inledningstexten, KO).
34. "EFS riktlinjer," EFS, hämtad, 2021-03-19, https://www.efs.nu/wp-content/uploads/2015/10/EFS-riktlinjer-2015_webb.pdf
35. *Nationalecyklopedins ordbok*. (Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, 2000), 1229.
36. Oloph Bexell, *Sveriges kyrkohistoria 7, Folkväckelsens och kyrkoförnyelsens tid* (Stockholm: Verbum 2003), 55.
37. Oloph Bexell, *Sveriges kyrkohistoria 7, Folkväckelsens och kyrkoförnyelsens tid*, 59.
38. Sven-Erik Brodd & Gunnar Weman, *Liturgi i Svenska kyrkan. I ord och bild från då och nu* (Skellefteå: Artos, 2020), 15.
39. "EFS riktlinjer," EFS, hämtad, 2021-03-19, https://www.efs.nu/wp-content/uploads/2015/10/EFS-riktlinjer-2015_webb.pdf
40. Holmström, Stefan, "Har EFS gudstjänster spelat ut sin roll?", hämtad 2021-03-18, <http://stefanholmstrom.efs.nu/har-efs-gudstjanster-spelat-ut-sin-roll/>
41. Svenska kyrkans centralstyrelsens skrivelse till kyrkomötet 1989:10 om relationen mellan Svenska kyrkan och Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen
42. Jon Tullgren, "Inför begränsning på administration". *Kyrkans tidning*, Nr 10, 2021m s 25.
43. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 153.
44. Marie Rosenius, *Samarbetskyrkan, En fråga om ecklesiologiskt kapital*, 1.